

แนวทางการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเขตวนอุทยานชีหลง

ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

Guidelines for Promoting Cultural Tourism with Participation Chi -Long Forest Park

Tha Khon Yang Subdistrict Kantharawichai District Mahasarakham Province.

ภัทรวรรษ สุระขุนทด¹ และฐิติศักดิ์ เวชกามา²

Pattarawat Surakhunhot¹ and Thitisak Wechakama²

¹นิสิต ปริญญาโท คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

²อาจารย์ ประจำภาควิชาวัฒนธรรมและการออกแบบ คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

¹Master Student of Faculty of Fine-Applied Arts and Cultural Science Mahasarakham University

²Lecturer from Department Product Design and Development program Faculty of Fine-Applied Arts and Cultural Science Mahasarakham University

Corresponding Author Email: pattarawat.s@msu.ac.th

Received: 29 November 2022

Revised: 9 January 2023

Accepted: 10 January 2023

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเขตวนอุทยานชีหลง 2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเขตวนอุทยานชีหลง และ 3. เพื่อเสนอแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมเขตวนอุทยานชีหลง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีเครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ โดยมีกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย จำนวน 50 คน ที่มาจากการเลือกแบบเจาะจง แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากแบบสัมภาษณ์ และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์แบบเชิงเนื้อหา พบว่า 1) แหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้มีประวัติศาสตร์ ความเป็นมาที่ยาวนาน เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนรอบข้างมาอย่างยาวนาน จนเกิดเป็นการพึ่งพาอาศัยกันในรูปแบบต่าง ๆ เช่น แหล่งทำมาหากินที่สร้างรายได้ สถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของศาสนา เป็นต้น 2) สภาพปัจจุบันของวนอุทยานชีหลงนั้นอยู่ระหว่างการพัฒนาความพร้อมในด้านต่าง ๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ในด้านปัญหภายในหน่วยงานของรัฐเองที่มีกฎระเบียบ ข้อบังคับ ของแต่ละที่ไม่เหมือนกันทำให้เกิดความขัดแย้งหรือความล่าช้าในวิธีการดำเนินงานซึ่งเป็นปัญหา และอุปสรรคที่ส่งผลให้เกิดความล่าช้าต่อการดำเนินการ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมและอนุรักษ์ รวมถึงการขอความร่วมมือจากผู้ประกอบการร้านค้า นักท่องเที่ยวค่อนข้างเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก อาจจะเป็นเรื่องของขาดความรู้ ความเข้าใจ และขาดจิตสำนึกของความรักความหวงแหน และ 3) แนวทางในการพัฒนา ควรนำแผนยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี มาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ลดความเหลื่อมล้ำ ผ่านข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ และข้อเสนอแนะเชิงบริหาร โดยให้วนอุทยาน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ชุมชน มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการร่วมกัน

คำสำคัญ: แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, การมีส่วนร่วม, แนวทางส่งเสริม

Abstract

This research consists purposes were 1. to study the history of cultural attractions in Chilong Forest Park. 2. to study current conditions and problems in the participatory development of cultural attractions in Chilong Forest Park and 3. to propose guidelines for participatory management of cultural attractions in Chilong Forest

Park. is a qualitative research The research tool is an interview form with a target group of 50 people from specific selection. Then take the information gathered from the interview form. and related documents to be analyzed in a content-oriented manner Found that 1) This tourist attraction has a history. long history along with the way of life, customs, traditions and cultures of surrounding communities for a long time Until the dependence on each other in various ways, such as a source of livelihood that generates income A place for performing rituals according to religious beliefs, etc. 2) The current condition of Chilong Forest Park is in the process of developing readiness in various aspects to accommodate tourists. In terms of problems within government agencies that have rules and regulations of each individual that are not the same, causing conflicts or delays in the method of operation, which is a problem. and obstacles that result in delays in the implementation to achieve the objectives of promoting and preserving Including asking for cooperation from the shop operators. Tourists are quite difficult to do. It may be a matter of lack of knowledge, understanding and lack of consciousness of love and jealousy. and 3) Development Guidelines The 20-year national strategic plan should be applied to create stability, prosperity, sustainability, and reduce inequality. through cultural tourism policy recommendations Academic recommendations and administrative suggestions by giving the park Stakeholders, communities, participate in joint management.

Keywords: Cultural Attractions, Participation, Guidelines

บทนำ

ปัจจุบันภาคการท่องเที่ยวของประเทศได้รับผลกระทบจากปัจจัยลบต่าง ๆ ทั้งจากวิกฤตเศรษฐกิจโลก ปัญหาความไม่สงบทางการเมือง และการแพร่ระบาดของโรคต่าง ๆ ทุกภาคส่วนได้พยายามทุกรูปแบบในการช่วยกู้วิกฤตให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวซึ่งเป็นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศให้กลับฟื้นตัวได้ในเวลาอันรวดเร็วที่สุด จากผลกระทบดังกล่าวนี้ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้มีการกำหนดกรอบนโยบายสามด้านเพื่อที่จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการผลักดันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้ก้าวผ่านวิกฤตต่าง ๆ คือ ประเด็นที่หนึ่งด้านพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ประเด็นที่สองด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์และประเด็นที่สามการเปิดเขตพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) เห็นได้ชัดว่าหน่วยงานที่มีภารกิจด้านการท่องเที่ยวได้เร่งหายุทธวิธีเพื่อให้การท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพ ให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวในหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นกระแสของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในปัจจุบันที่กำลังเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ เนื่องจากการที่เห็นมิติทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากวัฒนธรรมเดิมของนักท่องเที่ยว ทำให้เป็นที่สนใจในวิถีชีวิต ศิลปหัตถกรรม พิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่น ซึ่งเป็นจุดขายอย่างดีในการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการ

การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้เหมาะสม ควรดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อวัฒนธรรมเดิมหรือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อจะได้เป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับกุลธิดา สามะพุทธิ (2540, น.36-38) ที่ว่า“การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จะต้องทำให้เห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิม คนภายนอกไม่ควรเข้าไปปรับเปลี่ยนอะไร ควรเข้าไปอย่างผู้มาเยือน รักษาสัดส่วนระหว่างจำนวนนักท่องเที่ยวกับการรักษาความเป็นตัวของตัวเองของคนในท้องถิ่น และจะต้องให้ชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการทั้งในแง่ของการจัดรูปแบบการท่องเที่ยว และเรื่องราวได้ที่คนในท้องถิ่นจะได้รับเพื่อนำกลับไปบำรุงรักษาต้นทุนทางวัฒนธรรมนั้นให้คงอยู่ต่อไป”

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจึงถือเป็นการดำเนินงานที่สำคัญและสนองความต้องการที่หลากหลายของนักท่องเที่ยว

ดังนั้น จากที่กล่าวมาข้างต้นจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาประวัติความเป็นมา ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหา และเพื่อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเขตนอุทยานชีหลงอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งจะเป็นการท่องเที่ยวที่ได้ทั้งความรู้ในด้านต่าง ๆ ของวัฒนธรรม และยังได้ความสนุกสนานเพลิดเพลินจากการท่องเที่ยว อีกทั้งผลการวิจัยครั้งนี้ส่งผลให้มีฐานข้อมูลแนวทางเพื่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม และประการสำคัญเป็นไปตามนโยบายการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยที่มุ่งเน้นให้เพิ่มศักยภาพอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยว เพื่อให้มีการผลิตทั้งภาคเกษตร อุตสาหกรรมและบริการมีมูลค่ามากขึ้น และสามารถสร้างงานและรายได้ให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเขตนอุทยานชีหลง
2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเขตนอุทยานชีหลง
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมเขตนอุทยานชีหลง

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ ประกอบด้วย

- 1.1 ประชากรที่อาศัยอยู่โดยรอบและนักท่องเที่ยวที่มีโอกาสเข้ามาเที่ยวเขตนอุทยานชีหลง
- 1.2 ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัย ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Selection) ซึ่งประกอบไปด้วย 1) กลุ่มผู้รู้ (Key Informant) จำนวน 5 คน จากภาครัฐและภาคชุมชน โดยทำการเลือกแบบเจาะจงแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ (1) ผู้บริหารงานด้านวัฒนธรรม (2) ประชาชนหรือนักวิชาการ (3) ผู้นำชุมชน 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informant) จำนวน 5 คน ทำการคัดเลือกแบบเจาะจง คือ ผู้นำชุมชน และ 2) กลุ่มประชาชนทั่วไป (General Informant) จำนวน 50 คน ทำการคัดเลือกด้วยวิธีแบบเฉพาะเจาะจง แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ (1) ประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่โดยรอบเขตนอุทยานชีหลง (2) นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาเที่ยวยังเขตนอุทยานชีหลง

2. เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview) ประกอบด้วย 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 (1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเขตนอุทยานชีหลง (2) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเขตนอุทยานชีหลง (3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมเขตนอุทยานชีหลง และตอนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ มีลักษณะเป็นแบบปลายเปิด (Open Ended)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) คือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมาย และ 2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) คือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ (Document Research) อาทิ หนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการ งานวิจัย และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมายและการรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ มาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม โดยนำมาจำแนกข้อมูลแยกออกตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่ตั้งไว้และตรวจสอบความสมบูรณ์ ความถูกต้องอีกครั้ง พร้อมกับการนำไปวิเคราะห์ สรุปผลแล้วหรือไม่ ในกรณีที่ข้อมูลที่ได้มามีความไม่

สอดคล้องกันผู้วิจัยใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี จากการสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มพร้อมกับศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือและถูกต้อง (สุภางค์ จันทวานิช, 2553, น.128-130)

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเขตวนอุทยานชีหลง ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเขตวนอุทยานชีหลง

ผลการวิจัยพบว่า ศึกษาประวัติความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเขตวนอุทยานชีหลง สามารถจำแนกผลได้ดังนี้

1.1 ช่วงที่ 1 คือ บุคเบิกที่ดินทำ ก่อนปี 2524 ในช่วงนี้ที่ดินตรงจุดที่เป็นวนอุทยานชีหลงมีสภาพเป็นป่ายังอยู่ในความครอบครองของชาวมุขมบ้านวังหว้า โดยเริ่มจากประมาณ 30 ครอบครัว ที่แยกตัวออกมาจากบ้านท่าขอนยาง ส่วนใหญ่ได้ใช้ที่ดินสำหรับการเกษตรกรรม ปลูกพืชตามฤดูกาล และใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ ชาวบ้านยังได้ใช้ประโยชน์จากความสมบูรณ์ของผืนป่าตามความจำเป็น มีการจัดกิจกรรมตามความเชื่อและประเพณีต่าง ๆ ในป่า ในช่วงนี้มีลักษณะการใช้พื้นที่แบบถ้อยถ้อยอาศัยซึ่งและกัน มีรากเหง้า จารีตประเพณี และวัฒนธรรมแบบคนอีสานทั่วไป คือ มีจิตสืบทอดของสืบทอด เป็นตัวยึดโยงความเชื่อในการกำหนดพฤติกรรมการใช้ชีวิตของคนในชุมชน ให้มีระเบียบแบบแผนเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

1.2 ช่วงที่ 2 คือช่วงเวนคืนที่ดินทำกิน ปี 2524 เนื่องจากในพื้นที่ที่มีสภาพเป็นป่า มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ภาครัฐจึงเล็งเห็นว่าเพื่อประโยชน์ในการรักษาสถานะทางนิเวศวิทยาของพื้นที่ไว้ประกอบกับพื้นที่ที่มีความกว้างเพียงพอจึงขอเวนคืนที่ดินที่อยู่ในความดูแลของชุมชนบ้านวังหว้าให้กลับเข้ามาเป็นของรัฐ ในช่วงนี้มีชาวบ้านบางส่วนไม่พอใจเนื่องจากหวงหวิดกว่าการเวนคืนในครั้งนี้จะกระทบต่อวิถีชีวิตและจะทำให้เกิดความไม่มั่นคงในที่ทำกินอีกต่อไป จึงรวมตัวกันต่อต้าน และขัดขวางการเวนคืนที่ดิน จนในที่สุดเจ้าหน้าที่ของรัฐร่วมกับชาวบ้านวังหว้าได้ประชุมหารือและทำความเข้าใจร่วมกัน ที่จะผ่อนปรนให้ชาวบ้านวังหว้าสามารถเข้าใช้ประโยชน์จากผืนป่าได้ตามวิถีชีวิตปกติ เช่น การเลี้ยงชีพ การจัดกิจกรรมตามประเพณีความเชื่อในเขตพื้นที่ดังกล่าวได้ แต่ไม่อนุญาตให้มีการตัดไม้และล่าสัตว์ทุกชนิด ต่อมาชาวบ้านวังหว้าได้ยกที่ดินจำนวน 119 ไร่ แก่ทางรัฐ กรมป่าไม้จึงได้มีประกาศจัดตั้งให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตวนอุทยานชีหลง เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2525

1.3 ช่วงที่ 3 คือ ช่วงที่ชุมชนมีความมั่นคงในการดำรงชีพ ปี 2525 - ปัจจุบัน ถือเป็นช่วงที่ชุมชนได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้และการอยู่ร่วมกับสภาพสังคมที่มีการบังคับใช้กฎหมายโดยภาครัฐ โดยต่างก็ต้องปรับตัวตามบริบทของสังคมท้องถิ่น หลังจากการต่อสู้เรียกร้องทำให้ชุมชนบ้านวังหว้ามีอิสระในการใช้ประโยชน์จากผืนป่าได้ตามวิถีชีวิตปกติ และสามารถจัดกิจกรรมตามประเพณีความเชื่อในเขตพื้นที่เขตวนอุทยานชีหลง โดยไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนวังหว้าได้พิสูจน์ตัวเองในการจัดทรัพยากรจนเป็นที่ยอมรับ ทำให้ทุกคนตระหนักกว่าการทำงานเป็นกลุ่มจะสร้างความสามัคคี และชุมชนจำเป็นต้องมีระเบียบ กฎเกณฑ์ เป็นบรรทัดฐานของชุมชน เพื่อความสงบสุข ผ่านการรวมกลุ่ม และสร้างกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ของชุมชนขึ้น ถือเป็นารวมกลุ่มเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มป่าชุมชน กลุ่มสหกรณ์ และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนให้กว้างขึ้น จากการรวมกลุ่มกันของชุมชนบ้านวังหว้า ทำให้สภาพสังคมภายในชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้พอสมควร

2. สภาพปัจจุบันและปัญหาในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเขตนวนอุทยานชีหลง

ผลการวิจัยพบว่า ภายในหน่วยงานของรัฐเองที่มีกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ของแต่ละที่ไม่เหมือนกันทำให้เกิดความขัดแย้งหรือความล่าช้าในวิธีการดำเนินงานซึ่งเป็นปัญหา และอุปสรรคอันหนึ่งที่ส่งผลให้เกิดความล่าช้าต่อการดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมและอนุรักษ์ รวมถึงการขอความร่วมมือจากผู้ประกอบการร้านค้า โรงแรม นักท่องเที่ยวก่อนข้าง เป็นเรื่องที่ทำได้ยาก อาจจะเป็นเรื่องของการขาดความรู้ ความเข้าใจ และขาดจิตสำนึกของความรักความหวงแหน อย่างไรก็ตาม ทางหน่วยงานของรัฐเองมีได้นิ่งนอนใจยังคงมีความพยายามหาเจ้าภาพในการดำเนินการให้ได้อย่างถูกต้อง แต่ต้องคำนึงถึงกฎระเบียบ ข้อบังคับเป็นหลัก รวมถึงงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด ทั้งในแง่ของค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน และงบประมาณในการจัดจ้างบุคลากรที่มีประสิทธิภาพไว้ในการดำเนินงาน เนื่องจากการดูแลนวนอุทยานชีหลงให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์เป็นเรื่องที่ยากและต้องใช้งบประมาณใช้จ่ายค่อนข้างสูง หน่วยงานของรัฐและผู้นำชุมชนได้มีความพยายามในการดำเนินการเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจที่ดีจากการจัดการประชุมร่วมกันกับผู้นำชุมชนต่าง ๆ ที่อยู่โดยรอบนวนอุทยานชีหลงให้เข้ามาปรึกษาหารือร่วมกันตลอดมาโดยมีข้อสรุปถึงแนวทางการดำเนินงาน คือ 1) การทำความเข้าใจในเรื่องความหลากหลายทางความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี กล่าวคือ สังคมวัฒนธรรมไทยเป็นสังคมแห่งความหลากหลาย การอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคมแห่งความหลากหลายนี้ คนในท้องถิ่นจำเป็นต้องมีความเข้าใจในวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่อยู่แวดล้อม 2) การกระตุ้นให้คนท้องถิ่นเห็นถึงความสำคัญและความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีของตน อันจะนำมาสู่การมีจิตสำนึกและการรวมตัวของคนในท้องถิ่น 3) การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น ในการดำเนินงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีท้องถิ่น ทั้งในส่วนของการเสนอความคิดเห็นและการลงมือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดสำนึกร่วมของคนท้องถิ่น 4) การดำเนินกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีท้องถิ่นอันจะเป็นการเผยแพร่ สืบสาน อนุรักษ์ และพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ยังดำรงอยู่อย่างยั่งยืนท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก และก่อประโยชน์ให้กับท้องถิ่น 5) การจัดทำฐานข้อมูลองค์ความรู้ท้องถิ่นในรูปแบบของการศึกษาวิจัย กล่าวคือ คนในท้องถิ่นทำหน้าที่สำรวจ ค้นหา และบันทึกองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญา ภาษา และวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเอง เพื่อเผยแพร่และธำรงไว้สืบไป และ 6) สร้างเครือข่ายสายใยวัฒนธรรม ส่งเสริมให้สังคมสร้างและขยายเครือข่ายการเรียนรู้ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีท้องถิ่นของตนเองหรือท้องถิ่นอื่นอย่างบูรณาการปัญหาในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

3. แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมเขตนวนอุทยานชีหลง

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมเขตนวนอุทยานชีหลง สามารถจำแนกผลได้ ดังนี้

3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นวาระแห่งชาติ ได้แก่ 1.1) จังหวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ร่วมกันผลักดันเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยมีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจน และให้ความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไม่น้อยกว่าการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว 1.2) ร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์พัฒนาขีดความสามารถและสนับสนุนการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทั้งในระยะสั้น ระยะกลางและระยะยาวอย่างต่อเนื่อง 1.3) กำหนดผู้รับผิดชอบให้ชัดเจนเป็นเจ้าภาพในเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัด จะเป็นหน่วยงานหรือองค์กรใด ทั้งนี้เพื่อให้หน่วยงานอื่นและชุมชนเข้ามาประสานความร่วมมือได้โดยตรง ป้องกันความสับสนและการดำเนินงานซ้ำซ้อนและลดความเหลื่อมล้ำ 1.4) ประสานงานร่วมกับองค์กรปกครองท้องถิ่นในเรื่องแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เหมาะสม และควรพัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องและอย่างเป็นระบบ และ 1.5) มีแผนการประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่แนวคิดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไปยังภาคีต่าง ๆ

ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งหากทุกภาคส่วนในจังหวัดมีความเข้าใจแนวคิดในเรื่องนี้อย่างชัดเจนและเห็นถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งช่วยส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนและก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชน

3.2 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ ได้แก่ 2.1) ร่วมกันจัดทำฐานข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทั้งหมดในจังหวัด ทั้งที่ได้รับการสนับสนุนส่วนราชการ ท้องถิ่น และองค์กรอื่น ๆ ให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้ถึงความแตกต่างในการมาท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และการพัฒนาต่อยอดต่อไป 2.2) ติดตามการทำงานของชุมชนและประเมินผลการดำเนินการของชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการและองค์กรต่าง ๆ 2.3) จัดกิจกรรมและการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนในในจังหวัดให้เกิดขึ้นอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อทราบสถานการณ์การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ความต้องการของชุมชนต่อการสนับสนุนของภาครัฐในอนาคต และเพื่อสร้างให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนเกิดการเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวระหว่างเครือข่าย 2.4) การดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ควรกำหนดแผนการ ดำเนินงานและกิจกรรมของโครงการให้เป็นกรอบแนวทางกว้าง ๆ และควรเปิดโอกาสให้หน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องและผู้แทนจากชุมชน ได้ร่วมกำหนดแนวทางการจัดกิจกรรม รวมทั้งมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ 2.5) สนับสนุนโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรเลือกชุมชนเป้าหมายโดยเน้นการมีส่วนร่วมและหน่วยงานในพื้นที่ ตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ เพราะจะทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจและเต็มใจในการมีส่วนร่วม และหน่วยงานในพื้นที่เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของโครงการ สามารถเข้าไปทำงานร่วมกับชุมชนได้อย่างต่อเนื่องในอนาคต 2.6) กำหนดเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวที่ได้คุณภาพตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ เช่น ความโดดเด่นของสถานที่ การมีเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ๆ เป็นการสร้างมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเป็นการกระตุ้นให้ผู้ดูแลรับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวทำหน้าที่ให้ได้คุณภาพและสามารถนำมาใช้ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้และจดจำ 2.7) งานด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ควรเน้นการจัดเวทีสัมมนาแบบมีส่วนร่วม เน้นการอภิปราย การแสดงความคิดเห็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเนื้อหาที่เชื่อมโยงกับข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ปัจจุบัน โดยสอดแทรกองค์ความรู้ที่จำเป็นตามความเหมาะสม แทนที่จะเน้นเนื้อหาทางวิชาการทั้งหมด โดยเฉพาะในกลุ่มเป้าหมายที่เป็นชาวบ้านที่มีประสบการณ์และความรู้พื้นฐานที่แตกต่างกัน การสร้างการเรียนรู้จำเป็นต้องอาศัยเวลา การจัดกระบวนการในการเรียนรู้และฝึกฝนปฏิบัติที่เหมาะสมของกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้เกิดทักษะที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม 2.8) สร้างตราและแบรนด์แหล่งท่องเที่ยวโดยหน่วยงานภาครัฐร่วมกับผู้ดูแลรับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ทั้งทางด้านวัฒนธรรมประเพณีและทางด้านประวัติศาสตร์พร้อมจัดทำคู่มือการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประกอบไปด้วยข้อมูลเครือข่ายชุมชนท่องเที่ยวของจังหวัด และขั้นตอนการดำเนินเพื่อสนับสนุนชุมชนเผยแพร่ให้กับหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง และองค์กรปกครองท้องถิ่นเพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม และ 2.9) ควรส่งเสริมให้สถาบันการศึกษามีบทบาทด้านการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการในเรื่องท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้มากขึ้น

3.3 ข้อเสนอแนะเชิงบริหาร ได้แก่ 3.1) ผลักดันยุทธศาสตร์ส่งเสริมการเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมีคุณภาพและได้มาตรฐานระดับสากล ด้วยการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ/ประวัติศาสตร์/วัฒนธรรม/การเกษตรหรือแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ให้มีความยั่งยืนสมดุล กับสภาพแวดล้อม ประชาสัมพันธ์/การสร้างหรือเผยแพร่ภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อยกระดับความเชื่อมั่นให้แก่นักท่องเที่ยว 3.2) ผลักดันยุทธศาสตร์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยการฟื้นฟูบูรณะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้อ่อนแอวยประโยชน์อย่างยั่งยืนให้อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานการบริหาร/จัดการทรัพยากรธรรมชาติภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างหรือพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัด 3.3) ผลักดันยุทธศาสตร์ลดความเหลื่อมล้ำ จัดความยากจนของชุมชนด้วยการท่องเที่ยวเพื่อช่วยให้ประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยว ด้วยการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชน และการพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนให้สามารถพัฒนารูปแบบสินค้าและบริการท่องเที่ยว 3.4) ผลักดันยุทธศาสตร์พัฒนาผู้ประกอบการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความมั่นคงในทรัพยากรบุคคล

ทางการท่องเที่ยว ด้วยการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม รวมทั้งการมีจิตใจในการให้บริการให้กับบุคลากรด้านการท่องเที่ยว การเร่งพัฒนาศักยภาพแรงงานวิชาชีพหรือบุคลากรด้านการท่องเที่ยว และการส่งเสริมให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานด้านการท่องเที่ยว 3.5) ผลักดันยุทธศาสตร์ สำนักกรักบ้านเกิด ส่งเสริมให้ลูกหลานชุมชนคนรุ่นใหม่กลับภูมิลำเนา เพื่อนำองค์ความรู้ใหม่ ผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นให้กับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เกิดการขับเคลื่อนต่อไปในอนาคตอย่างยั่งยืน

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเขตวนอุทยานชีหลง ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเขตวนอุทยานชีหลง พบว่า ประวัติความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเขตวนอุทยานชีหลง สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง โดยชุมชนได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้และอยู่ร่วมกับสภาพสังคมที่มีการบังคับใช้กฎหมายโดยภาครัฐ โดยต่างก็ต้องปรับตัวตามบริบทของสังคมท้องถิ่น หลังจากการต่อสู้เรียกร้องทำให้ชุมชนบ้านวังหว้ามีอิสระในการใช้ประโยชน์จากผืนป่าได้ตามวิถีชีวิตปกติ และสามารถจัดกิจกรรมตามประเพณีความเชื่อในเขตพื้นที่เขตวนอุทยานชีหลง โดยไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ พร้อมกับพิสูจน์ตัวเองในการจัดทรัพยากรจนเป็นที่ยอมรับ ทำให้ทุกคนตระหนักว่าการทำนุบำรุงเป็นกลุ่มจะสร้างความสามัคคี และชุมชนจำเป็นต้องมีระเบียบ กฎเกณฑ์ เป็นบรรทัดฐานของชุมชน เพื่อความสงบสุข ผ่านการรวมกลุ่ม และสร้างกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ของชุมชนขึ้น ถือเป็นการรวมกลุ่มเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มป่าชุมชน กลุ่มสหกรณ์ และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนให้กว้างขึ้น ทำให้สภาพสังคมภายในชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้พอสมควร

2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเขตวนอุทยานชีหลง พบว่า สภาพปัจจุบันและปัญหาในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเขตวนอุทยานชีหลง กล่าวคือ ภายในหน่วยงานของรัฐเองที่มีกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ที่ไม่เหมือนกันทำให้เกิดความขัดแย้ง ความล่าช้าในการดำเนินงานซึ่งเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมและอนุรักษ์ รวมถึงการขอความร่วมมือจากผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยวค่อนข้างเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก อย่างไรก็ตามทางหน่วยงานของภาครัฐเองได้มีข้อสรุปถึงแนวทางการดำเนินงาน คือ 1) คนในท้องถิ่นต้องทำความเข้าใจในเรื่องความหลากหลายทางความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคม 2) การกระตุ้นให้คนท้องถิ่นเห็นถึงความสำคัญและความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีของตน อันจะนำมาสู่การมีจิตสำนึกและการรวมตัวของคนในท้องถิ่น 3) การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น ในการดำเนินงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีของตน ทั้งในส่วนของการเสนอความคิดเห็นและการลงมือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดสำนึกร่วมของคนท้องถิ่น 4) การดำเนินกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีท้องถิ่นอันจะเป็นการเผยแพร่ สืบสาน อนุรักษ์ และพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ยังคงอยู่อย่างยั่งยืน และก่อประโยชน์ให้กับท้องถิ่น 5) การจัดทำฐานข้อมูลองค์ความรู้ท้องถิ่นในรูปแบบของการศึกษาวิจัย โดยคนในท้องถิ่นทำหน้าที่สำรวจ ค้นคว้า และบันทึกองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญา ภาษา และวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเองเพื่อเผยแพร่และธำรงไว้สืบไป และ 6) สร้างเครือข่ายสายใยวัฒนธรรม ส่งเสริมให้สังคมสร้างและขยายเครือข่ายการเรียนรู้ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีท้องถิ่นของตนเองหรือท้องถิ่นอื่นอย่างบูรณาการป ญหาในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

3. เพื่อเสนอแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมเขตวนอุทยานชีหลง พบว่า แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมเขตวนอุทยานชีหลง นั้นมีข้อเสนอแนะ 3 ประเด็นคือ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ และข้อเสนอแนะเชิงบริหาร หากจังหวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและ

ภาคเอกชน มีความเข้าใจแนวทางดังกล่าวเป็นอย่างดีและเห็นถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจะช่วยส่งเสริมความเข้มแข็งและก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ระยะ 20 ปี คือ สร้างความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน “ลดความเหลื่อมล้ำ”

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเขตวนอุทยานชีหลง ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเขตวนอุทยานชีหลง พบว่า ช่วงที่ 1 คือ บุกเบิกที่ดินทำ ก่อนปี 2524 ในช่วงนี้ที่ดินตรงจุดที่เป็นวนอุทยานชีหลงมีสภาพเป็นป่ายังอยู่ในความครอบครองของชาวบ้านวังห้ว ส่วนใหญ่ได้ใช้ที่ดินสำหรับการเกษตรกรรม ปลูกพืชตามฤดูกาล และใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ ชาวบ้านยังได้ใช้ประโยชน์จากความสำเร็จของผืนป่าตามความจำเป็น มีการจัดกิจกรรมตามความเชื่อและประเพณีต่าง ๆ ในป่า ในช่วงนี้มีลักษณะการใช้พื้นที่แบบถ้อยถ้อยอาศัยซึ่งและกัน มีรากเหง้า จารีตประเพณี และวัฒนธรรมแบบคนอีสานทั่วไป คือ มีฮีตสิบสองคองสิบสี่ เป็นตัวยึดโยงความเชื่อในการกำหนดพฤติกรรมการใช้ชีวิตของคนในชุมชนให้มีระเบียบแบบแผนเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ช่วงที่ 2 คือช่วงเวณคืนที่ทำการ ปี 2524 เนื่องจากในพื้นที่มีสภาพเป็นป่า มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทางรัฐจึงเล็งเห็นว่าเพื่อประโยชน์ในการรักษาสถานะทางนิเวศวิทยาของพื้นที่ไว้ประกอบกับพื้นที่ที่มีความกว้างเพียงพอจึงขอเวณคืนที่ดินที่อยู่ในความดูแลของชุมชน ในช่วงนี้มีชาวบ้านบางส่วนไม่พอเนื่องจากหวั่นวิตกว่าการเวณคืนในครั้งนี้จะกระทบต่อวิถีชีวิตและทำให้เกิดความไม่มั่นคงในที่ทำการ จึงรวมตัวกันต่อต้าน และขัดขวางการเวณคืนที่ดิน จนในที่สุดเจ้าหน้าที่ของรัฐร่วมกับชาวบ้านวังห้วได้ประชุมหารือและทำความเข้าใจร่วมกันที่จะผ่อนปรนให้ชาวบ้านวังห้วสามารถเข้าใช้ประโยชน์จากผืนป่าได้ตามวิถีชีวิตปกติ แต่ไม่อนุญาตให้มีการตัดไม้และล่าสัตว์ทุกชนิด ต่อมากรมป่าไม้จึงได้มีประกาศจัดตั้งให้พื้นที่ดังกล่าว จำนวน 119 ไร่ เป็นเขตวนอุทยานชีหลง เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2525 ช่วงที่ 3 คือ ช่วงที่ชุมชนมีความมั่นคงในการดำรงชีพ ปี 2525 - ปัจจุบัน ถือเป็นช่วงที่ชุมชนได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้และการอยู่ร่วมกับสภาพสังคมที่มีการบังคับใช้กฎหมายโดยภาครัฐ หลังจากการต่อสู้เรียกร้องทำให้ชุมชนบ้านวังห้วมีอิสระในการใช้ประโยชน์จากผืนป่าได้ตามวิถีชีวิตปกติ และสามารถจัดกิจกรรมตามประเพณีความเชื่อในเขตพื้นที่เขตวนอุทยานชีหลง โดยไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ ที่ผ่านมาชุมชนวังห้วได้พิสูจน์ตัวเองในการจัดทรัพยากรจนเป็นที่ยอมรับ ทำให้ทุกคนตระหนักว่าการทำงานเป็นกลุ่มจะสร้างความสามัคคี และชุมชนจำเป็นต้องมีระเบียบ กฎเกณฑ์ เป็นบรรทัดฐานของชุมชน เพื่อความสงบสุข ผ่านการรวมกลุ่ม และสร้างกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ของชุมชนขึ้น ทำให้สภาพสังคมภายในชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้พอสมควร

2. สภาพปัญหาจากอดีตจนถึงปัจจุบันในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเขตวนอุทยานชีหลง พบว่ามีแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวและมีความเหมาะสมกับการเผยแพร่เรื่องราววัฒนธรรมชุมชนประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตของชุมชน ตามที่วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคามได้บรรจุวนอุทยานชีหลงไว้ในเส้นทางถนนสายวัฒนธรรมสะตืออีสาน เป็นการนำทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชนมากำหนดรูปแบบบริหารการท่องเที่ยวให้มีความเจริญเติบโต ซึ่งจะก่อให้เกิดการจ้างงานสร้างอาชีพและสร้างรายได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2540, น.8) ได้กล่าวว่า แนวคิดธุรกิจชุมชนสามารถนำมาใช้วิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของธุรกิจชุมชน พบว่า แนวคิดนี้มีข้อดีของการทำธุรกิจในระบบทุนนิยม คือ ต้องใช้ความสามารถของสมาชิกในองค์กรเพื่อแข่งขันกับธุรกิจอื่น การแข่งขันจะนำมาซึ่งการคิดค้นสิ่งใหม่ต้องใช้ความพยายามเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตให้บังเอิญ กระตุ้นให้ชุมชนมีการพัฒนาปรับปรุงผลงานตลอดเวลา เพื่อแข่งขันกับตลาดภายนอก

3. แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมเขตวนอุทยานชีหลง พบว่า มี 2 แนวทาง คือ

- 1) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เช่น การปรับปรุงภูมิทัศน์เขตวนอุทยานชีหลง การจัดการท่องเที่ยวชุมชนแบบมีส่วนร่วมจัดโครงการท่องเที่ยวชมวนอุทยานชีหลง เน้นนำเสนอการท่องเที่ยวที่แปลกใหม่จากเดิม ส่งเสริมให้ประชาชนโดยรอบวนอุทยานในการประกอบอาชีพ และจำหน่ายผลผลิตจากแหล่งผลิต จัดทำงบประมาณการดำเนินงานการพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องบำรุงรักษาทรัพยากรมีการวางแผนการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นระบบ ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน
- 2) ริเริ่มแนวทางการพัฒนาท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เพื่อต่อยอดจากเส้นทางถนนสายวัฒนธรรมสะตืออีสาน สร้างความรู้ความเข้าใจในชุมชนเหมือนรักษาศรัทธาธรรมชาติ การปรับปรุงภูมิทัศน์วนอุทยานชีหลงให้เป็นพื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมยังคงความเป็นชนบท ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ยังอาศัยปัจจัยตัวน้ำจากลำน้ำชี การจัดระบบการรักษาสิ่งแวดล้อมให้มีสภาพความเป็นธรรมชาติคงอยู่อย่างเดิม และอนุรักษ์วิถีชีวิตดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะให้มีความโดดเด่นและลักษณะพิเศษในชุมชนของตนเองและนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมานำเสนอเรื่องราววัฒนธรรม พัฒนาและเพิ่มเส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำดึงดูดนักท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ จากที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อให้ชุมชนมีความสามารถในการกระจายรายได้และเสริมสร้างความเข้มแข็ง โดยชุมชนมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับ (อานาจอนันต์ชัย, 2527, น.126-130) ได้อธิบายการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นการช่วยปรับปรุงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานให้ดียิ่งขึ้นซึ่งมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมอยู่ 5 ทฤษฎี พบว่า 1) ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion) การเกลี้ยกล่อม หมายถึง การใช้คำพูดหรือการเขียน เพื่อมุ่งให้เกิดความเชื่อถือเป็นวิธีการหนึ่งที่ไขว่คว้าหาความขัดแย้งในการปฏิบัติงาน ดังนั้นการเกลี้ยกล่อมจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชน 2) ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Moral) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมใด ๆ จำเป็นต้องให้ประชาชนในชุมชนและผู้ปฏิบัติงานมีขวัญที่ดี 3) ทฤษฎีการสร้างความรู้สึกชาตินิยม (Nationalism) เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญนำไปสู่การมีส่วนร่วม เป็นความรู้สึกที่จะอุทิศหรือเนนคานานิยมเรื่องผลประโยชน์ของชาติ 4) ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership) การสร้างผู้นำจะช่วยให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ 5) ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administrative and Method) การใช้ระบบบริหารในการระดมความร่วมมือ เป็นการให้ปฏิบัติตามนโยบายเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 ภาครัฐและภาคเอกชน ควรมีส่วนร่วมในการศึกษาแนวทางและรูปแบบการบริหารแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย มุ่งเน้นสร้างความเข้มแข็งและการพัฒนาอยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจการพึ่งพา โดยนำวิถีชีวิตวัฒนธรรม ประเพณี มาพัฒนาในรูปแบบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชน และเกิดความสมดุลทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

1.2 ควรมีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข่าวสารข้อมูลการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในทุกรูปแบบทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อให้ได้รับการส่งเสริมและการสนับสนุนด้านเงินทุน เทคโนโลยี การตลาด และการประชาสัมพันธ์ เป็นการเพิ่มพูนคุณประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมมาสู่ชุมชน

1.3 ควรสนับสนุนให้ชุมชน มีส่วนร่วมในการดูแลและจัดการเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน ในการรักษาและการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน สร้างความตระหนักรู้ ความเข้าใจและทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยว มีการวางแผนความเจริญเติบโตของธุรกิจท่องเที่ยวในทิศทางที่เหมาะสมและชัดเจน

1.4 ควรตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงาน เกี่ยวกับการบริการหรือรูปแบบการท่องเที่ยว รวมทั้งการวิเคราะห์สภาพปัญหาถึงผลกระทบทางบวกและลบที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชนทั้งด้านกายภาพและสังคม เพื่อนำปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ มาร่วมปรึกษาหารือ และวางแผนหาแนวทางการแก้ไขในอนาคต

1.5 ชุมชนควรให้ความสำคัญด้านการวางแผนใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ โดยนำทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองมาจัดการอย่างเป็นระบบ กำหนดทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับพื้นที่ซึ่งจะเป็นแนวทางการพัฒนาเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวให้เกิดรายได้แก่ชุมชนโดยบูรณาการความร่วมมือจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรดำเนินงานวิจัยด้านท่องเที่ยวชุมชนในภาพรวม ชุมชนต้นแบบโดยวิเคราะห์สถานการณ์แนวโน้มการท่องเที่ยวชุมชนในปัจจุบัน เปรียบเทียบสิ่งที่แต่ละชุมชนได้รับได้เรียนรู้จากการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวที่ผ่านมา เพื่อใช้เป็นฐานในการกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงและกำหนดกิจกรรมโครงการที่เกี่ยวข้องอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 ควรใช้การวิจัยงานเกี่ยวกับนวัตกรรมใช้กับการท่องเที่ยวชุมชนและการตลาดสมัยใหม่มาสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับการท่องเที่ยวชุมชนให้ง่ายต่อการใช้งานเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เนื่องจากเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้คิดวิเคราะห์และเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวของชุมชน รวมทั้งการศึกษบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวจากชุมชนและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมให้ชุมชนตระหนักและเห็นความสำคัญเกี่ยวกับการดำเนินงานการท่องเที่ยวชุมชนในลักษณะเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ต้องขอขอบพระคุณท่านคณะกรรมการสอบ ท่านอาจารย์ที่ปรึกษา ตลอดจน นักวิจัย นักวิชาการที่ได้ทำการวิจัยต่าง ๆ อีกทั้ง ขอขอบพระคุณ บิดา มารดา พี่ชายอันเป็นที่รัก เพื่อนร่วมงาน ผู้ให้ข้อมูล ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ได้ให้ความช่วยเหลือในส่วนต่าง ๆ จนงานวิจัยนี้สำเร็จสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2564). *COVID-19 กับผลกระทบต่อการท่องเที่ยวไทย*. (รายงานภาวะเศรษฐกิจการท่องเที่ยว).

สืบค้นเมื่อ 5 เมษายน 2564, จาก <https://www.mots.go.th/download/TourismEconomicReport/4-1TourismEconomicVol4.pdf>

กุลธิดา สามะพุทธิ. (2540). *การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม: ทางเลือกใหม่ของการเดินทาง*. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

งามพิศ สัตย์สงวน. (2539). *มานุษยวิทยากายภาพ: วัฒนาการทางกายภาพและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2540). *นโยบายและมาตรการในการส่งเสริมธุรกิจชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สุภางค์ จันทวานิช. (2553). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. (พิมพ์ครั้งที่18). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อำนาจ อนันต์ชัย. (2527). *การระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท*. สาขาวิชาการส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช